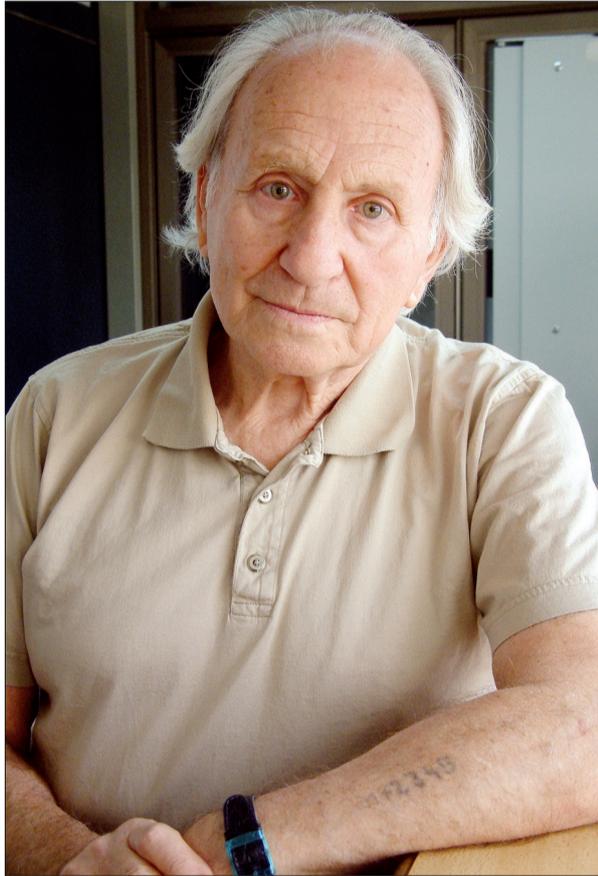

אלה תולדות נח

עם העיתונאי נח קליגר

דניאל עמיחי-מיכלין

נח קליגר

צילום: david samow

גם במחנה הריכוז הנורא, שרבים לא שרדו אותו, עמדו לו לקליגר מזל טוב ובעיקר עוז רוח והתושייה (הפיקחות, החוכמה) שלו כדי להינצל. באחת הסלקציות ניצב קליגר מול ד"ר יוזף מנגלה, הרופא הראשי של אושוויץ, "האיש ששמו בלבד העביר רעד בגופו של כל אסיר". כשהגיע תורו, פסק מנגלה "לינקס", כלומר שמאל, כלומר מוות, וקליגר עשה החלטה מהירה, פנה לאחור, נעמד מול מפלצת האדם ואמר: "אני בחר צעיר, בן 16 בסך הכול, עונני (אני עוד) מסוגל לבצע עבודות קשות, ואני מבקש שיתאפשר לי להמשיך להיות במחנה". לכך הוסיף גם, שמוצאו מהעיר שטרסבורג ושאינו סופר ידוע ומכובד. "איני יודע מדוע בחרתי לומר דברים אלה, שלא היה להם כל קשר לבקשתי. נראה כאילו מוחי תפקד באותן שניות באופן עצמאי, ללא הדרכת ההיגיון". תייו ניצלו.

אחרי שהשתחרר, נכונו לקליגר חיים מלאים עשייה: לאחר כשנה בארגון "בריחה", שבו הועברו עקורים מגרמניה דרך בלגיה לצרפת, הגיע אל צוות האנייה "אקסודוס" והיה שותף למבצע הענק. ב-17 ביוני 1948 הגיע קליגר לחוף פו, בעיצומם של (באמצע) קרבות מלחמת העצמאות, ולקח בהם חלק.

בילדותו היה קליגר ספורטאי מצטיין; בארץ חזר לעסוק בספורט, אבל לא בצד המעשי אלא ככתב (רפורטר). הוא ליווה משלחות ספורט לכל רחבי העולם, השתתף בכנסים ובנשפים ופגש שחקנים וספורטאים ואנשי שם מכל העולם.

פגשתי את נח קליגר ליד שולחנו במערכת. חמישים שנה לאחר שעזב את אושוויץ, בטקס לציון 50 שנה לשחרור המחנה, חזר קליגר למקום ההוא: "...אל אלוהים, כמה פעמים כבר עמדתי כאן מאז. שוב צעדתי מרחק של קילומטר לערך משער הפניסה – לאורך הפסים שעליהם התקדמו הרפובות מכל קצות אירופה. שוב עמדתי על הרמפה, בטקס שבו ניסו מנהיגים יהודים, ניצולים ולוחמים להביע (לומר) במילים את אשר אירע כאן לפני חמישה עשורים, כאילו אפשר באמת לתאר זאת במילים. גם הפעם הבטתי בנאספים, אך לא ראיתי אותם. כמו הקשבתי לדברי הנאומים, ולא שמעתי אותם. כמו תמיד, גם הפעם ראיתי לנגד עיני את אלה שהיו כאן אתי לפני 50 שנה ואינם עוד... הקשבתי לדבריהם של שבח וייס, לשעבר יושב ראש הכנסת ושגריר ישראל בפולין, ושל הסופר אלי ויזל, משרידי המחנות... שמעתי את החזן קורא 'אל מלא רחמים' ואת הקהל

למחנה הריכוז ברינדונק. נח בן ה-15 החליט לעזור לאביו; הוא כתב מכתב למושל הצבאי של בלגיה וצפון צרפת, הגנרל פון פלקנהאוזן, והסביר שאביו חף מפשע ואמו חולה, והוא מבקש שיחוסו עליו (שירחמו עליו). תשובה לא איחרה לבוא, והוא התבקש להתניצב במטה הפללי של הגסטפו. הלא-יאימן קרה והאב שוחרר.

בבלגיה השתתף נח בהברחת יהודים לצרפת, ומזלו עמד לו (היה לו מזל) להינצל פעם אחר פעם, עד שיום אחד בגר בו מזלו והוא נתפס ונשלח לאושוויץ.

כל סוגי הסבל העל-אנושי עברו עליו: רעב, עינויי גוף ונפש, מכות והשפלות. ביום בואם למחנה הוכנסו למקלחות ועמדו עירומים בחורף המקפיא במשך יממה שלמה. מי שלא עמד בזה, פינו את גופתו למחרת, ואלה ששרדו החלו את תקופת אושוויץ: "כבר אז נוכחתי, כפי שנוכחתי פעמים רבות אחר כך, שאדם מסוגל לשאת סבל גדול הרבה יותר מכפי שיוכל לשער (לתאר לעצמו). ואולם לעומת העינויים שעוד המתונו לנו, היממה הראשונה במחנה הייתה בבחינת נופש".

לאחרונה יצא לאור בהוצאת "ידיעות ספרים" ספרו האוטוביוגרפי "אלה תולדות נח", של נח קליגר, עיתונאי ב"ידיעות אחרונות" זה למעלה מחמישים שנה.

בפתח ספרו כותב קליגר, שבחודש ינואר 1943 הגיע עם משלוח של יהודים מבלגיה למחנה ההשמדה אושוויץ: "לעתים, לא קרובות במיוחד, השמים או הגורל – או שניהם יחד – מעניקים (נותנים) דווקא לאדם מן השורה (לאדם רגיל) חיים מגוונים ויוצאי דופן. לי השמים או הגורל, או שניהם יחד, העניקו חיים שפאלה".

בחלק הראשון של הספר מספר קליגר על חייו עד השחרור מאושוויץ, ובחלק השני – על חייו אחרי השחרור. הקריאה בחלק הראשון מלווה בכאב ולעתים אף בדמעות.

בחלק השני מספר קליגר על חייו אחרי השחרור. יש בחלק הזה מעין (פמו) הצהרה (רקלרציה) – תראו לאן הגעתי, למרות שידעתי סבל ועינויים ונמצאתי בסכנת מוות לא פעם, הצלחתי לגבור על החיה הנאצית, וחייו היו מלאים הרפתקאות (אוונטורות), פגישות מעניינות וחי משפחה מאושרים.

קליגר מתגורר בתל אביב עם זקליו. לאחר זוגיות של שנים רבות, נישאו בשנת 2005 בדירתו של הרב לאו, שערך את הקידושינו. לזקליו שתי בנות מנישואין קודמים, ונכדים.

נח (נורברט) קליגר נולד בצרפת בשנת 1926 כבן שני למשפחה מבוסקט (בעלת אמצעים). אביו, עיתונאי וסופר, ואמו, חובבת תיאטרון ומוסיקה, דאגו להעניק (לתת) לו חינוך עשיר ומגוון וגידלו אותו על קריאת ספרים והקבנת אמונות, וכשהיה בן עשר כבר הוציא לאור את עיתון בית הספה הוא עסק הרבה בספורט: שחייה, ריצה למרחקים קצרים, רכיבה על אופניים וכדורגל.

עם עליית היטלר לשלטון, עקרה (עברה) המשפחה ללוקסמבורג, ואת הפן הבכור שלחו לבריטניה. ב-1938 עברו לבלגיה. האב, עם כמה מחבריו, הקים תא מחתרתי, שהרפס והפיץ עלונים נגד הגרמנים, ובמצוד שערכו אנשי הגסטפו נלכד (נתפס) ונשלח

זה גם עניין של מזל.

אמא הייתה בפירקנאו ולא הייתה שודרת אותו, כי הוא היה נורא ואיום, בניגוד לאושוויץ 1 ו-2, אבל מי שבא בשלב האחרון של המחנה - ניצל. אחרי כמה שבועות חיפשו תפרות, כי היו זקוקים למדים. אמא לא הייתה תופרת, אבל מתברר שהייתה דומה לי ואמרה שהיא תופרת. שלחו אותה למחנה לסרג, שהיה מחנה עבודה. אומנם מתו שם, הרביצו שם מדי פעם, אבל זה בכל זאת היה מחנה עבודה ושם היא שרדה. היא לא השתתפה בצעדת המוות, כי כבר לא הייתה באושוויץ, היא שרדה עד הסוף ושוחררה.

● איך מצאת את הוריה אחרי המלחמה?

"אחרי השחרור חיפשתי אותם בפריז, במרכז לקליטת ניצולים, אבל ברשימות לא היה להם זכר, שמותייהם נשמטו משום מה. עליתי על רכבת לבריסק, חשבתי שאוכל שם לקבל מידע, והגעתי לביתו של שכן, ידיד המשפחה. כאשר פתח האיש את הדלת וזיהה אותי, נפל על צווארי (חיבק אותי), ותוך התרגשות ובכי שאל אותי 'כבר ראית את ההורים?'. מנוסח השאלה הבנתי שאבא ואמא בחיים... הם היו אצלי לפני כחצי שעה והלכו לביתו של אדון מוזס, אמר לי, וסיפר כי שניהם נעצרו ונשלחו לאושוויץ

וגם שבו משם.

מיהרתי לביתו של מוזס, וזה אמר שהוריי יצאו מביתו לפני דקות ממש, ופניהם לביתו של ידיד אחר. גם לשם הגעתי מאוחר במקצת, בכל פעם אחרת אותם בדקות. החלטתי לדחות את חיפושיי ליום המחנה...

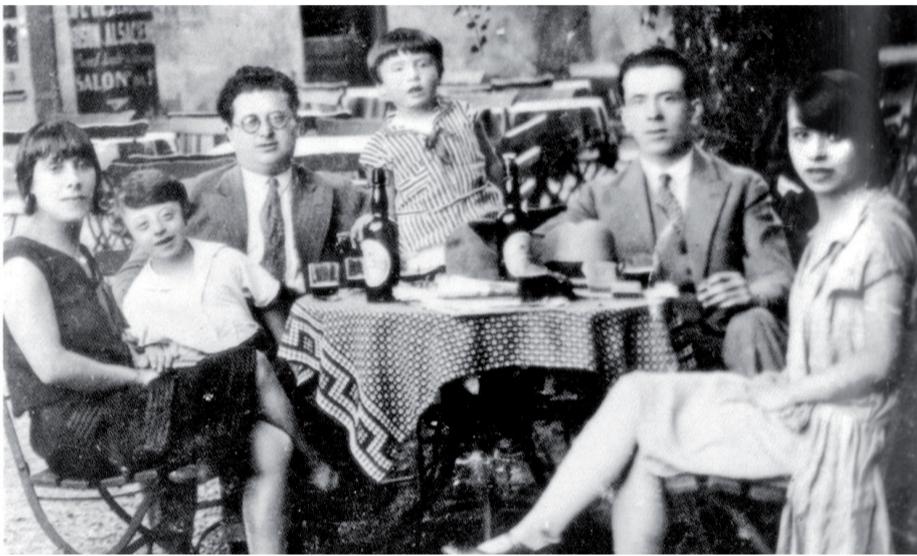
מצאתי את כתובתו של המרכז לניצולי השואה בבריסק, שבו אמור הייתי לקבל חדר, ארוחה וסיוע כספי, ועליתי על חשמלית מספר 5, שנסעה לאותו כיוון. היה זה ערב קיצי חמים, ולכן החלטתי לצאת למרפסת האחורית של החשמלית ולא לשבת בתוך הקרון...

במרפסת עמדו בסך הכול שני אנשים, גבר ואישה, שלא התבוננתי בהם במיוחד. עמדנו זה ליד זה במשך כמה דקות, עד שלפתע אני שומע את האישה אומרת: 'נורברט?' היו אלה אבא ואמא. שלוש שנים לא ראיתי אותם. שלוש שנים ומחנה השמדה. מפל מה שקרה לי, הפגישה בחשמלית זה אחר המומנטים היותר מסעירים.

ההמשך - בעמוד 13

לעצור את השאיפה של העם הזה לעצמאות, אבל זה היה לוקח עוד חמש או עשר שנים, בסוף היו משכנעים את האומות המאוחדות להצביע בעד; אבל אין ספק שהשואה זירזה את התהליך בשנים. זה נכון מה שאומרים היום, שמדינת ישראל קמה על חורבות הנהרות האירופית. זו עובדה, כמו שהאודיסיאה של 'אקסודוס' זירזה את זה בהרבה, כי האומות עוד לא היו בטוחות שזה רעיון טוב, אבל הסיפור של 'אקסודוס' שכנע אותם שהיהודים צריכים מדינה מיד, ולא בעוד חמש שנים.

● כאשר אתה מסתכל אחורנית, אתה יכול להבין מאיין לקחת את האומץ לפעול כפי שפעלת?

התמונה המשפחתית היחידה ששרדה מלפני המלחמה, שטרסבורג 1929. משמאל: האם, האב, נח, הדוד והדודה

"זה אופי. קודם כול אני אדם בלי פחדים, אני לא פוחד מכלום. אני פטליסט, אני יודע שמה שצריך לקרות קורה. זה יקרה לי אם אני רוצה או לא. אפשר לקרוא לזה חוצפה, תמיד הייתה לי חוצפה, אני גם אומר תמיד מה שאני חושב."

● בכל מה שקרה לך אתה רואה את יד הגורל? "כן".

● איך אתה מסביר את העובדה שכל בני משפחתך שרדו את השואה?

"גם להם היה מזל. הוריי הגיעו לאושוויץ במרס 1944. אבא הגיע למחנה אחרי שחודשיים שלושה קודם לכן הוציאו משם את כל מי שלא היה יהודי, והיהודים תפסו את מקומם, פי הרי היה צריך להמשיך להפעיל את המחנה. הוא בא למנהלה, וזה כבר היה דבר אחר. כבר לא יצאו לעבודה בחוץ, כבר לא הרביצו לו כל היום, וגם האווירה במחנה השתנתה. באו מפקדים אחרים, שבגראף כבר הבינו שגרמניה הפסידה במלחמה ואולי ניסו לעשות לעצמם קצת יחסי ציבור והיו קצת פחות אכזריים.

אבא שרד את צעדת המוות והיה בעוד כמה מחנות.

שר את 'התקווה' - ובתוך תוכי שמעתי את קולות הזעקה של אלה שהובלו להשמדה, את 'שמע ישראל' שמלמלו בכוחותיהם האחרונים... אותם ילדים שבורים ופגועים בגוף ובנפש, שבהם ביצע יונף מנגלה את ניסוייו (הניסויים, האקספרימנטים שלו). גם הם עמדו אתי כאן עכשיו על הרמפה, 50 שנה אחרי, האחרונים שבין האחרונים, רובם נכים ופגועים עד היום. נדמה לי שגם הם, כמוני, מסתכלים ואינם רואים, מקשיבים ואינם שומעים, חשים (מרגישים) כמוני, שאף שלפני 50 שנה יצאנו מאושוויץ, איש לא השתחרר באמת.

● אתה יכול לזכור את הרגע שבו חלה התפנית

הגדולה (קרה השינוי הגדול) בחייה מילד בן-טובים לאסיר במחנה ריכוז? "ברור שאני זוכר. הרגע שהגעתי לרמפה באושוויץ. תפסתי תוך שנייה שאני בצרות גדולות. אם הייתי יודע מה יתפתח מזה, אני לא יודע איך הייתי מגיב. המוח האנושי לא מסוגל בכלל לתפוס ולעבד את הדברים האלה. אני מספר את זה כבר במשך שישים שנה בתדירות (באופן קבוע) של פעמיים-שלוש בשבוע. לא רק בארץ, גם בעולם, ואין בשפה האנושית מילים נכונות

להסביר את מה שאי-אפשר להסביר. את הספר הזה כתבתי כדי להשאיר צוואה, שגם דורות אחרים יידעו, או יבינו קצת ממה שהיה."

● ואתה חוזר כל שנה לאושוויץ?

"כמה פעמים בשנה. אני נוסע עם אנשים או קבוצות, או למשימות מיוחדות. אני מרגיש שזו שליחות, זו עלייה לרגל לקבר שלא קיים של מאות אלפים שלא הפרתי אף פעם, שהיו אתי."

● עם מה יצאת משם?

"אני לא סיימתי ללמוד, אין לי אפילו בגרות, כי כשפרצה המלחמה נגמרה הבגרות, ואחר כך לא הלכתי לבית ספר. אני תמיד אומר שהאוניברסיטה שלי זו אושוויץ. באוניברסיטה אתה עושה תואר, אבל על החיים אינך יודע כלום. ואני את החיים למדתי שם, וכמובן שאושוויץ עיצב חלק גדול מהאישיות שלי. את החלק השני עיצבה (עשתה) פרשת אקסודוס."

● האם אתה חושב שיש קשר בין השואה לבין הקמת המדינה?

"השואה זירזה את הקמת המדינה. אי-אפשר היה

אלה תולדות נח

דוד סמולוביץ

נח קליגר עם תמונת אקסודוס

● בן כמה היית אז?
"בן 19".

● בשאתה נפגש עם חברים "משם", על מה אתם מדברים?

"קודם כול, כבר אין כמעט אף אחד 'משם', הם כבר אינם; אבל כשהיינו נפגשים בעבר, ברור שדיברנו על המחנה, איזו שאלה, אפילו צחקנו על כל מיני אירועים שם...

כשאני נפגש עם ידידי אלי ויזל, שאני רואה אותו לעתים רחוקות אומנם, אנחנו מדברים על זה. בדרך כלל מספרים זה לזה בדיחות, וגם עם הרב לאו ידידי, ויש לי הרבה ידידים כאלה.

יש לי גם שולחן קבוע כל יום שישי, פרלמנט כזה. ופעמיים בחודש אני פוגש חבר'ה ששיחקתי אתם פדורגל. כל חבריי פיום הם צעירים, מפני שבני גילי – או מתחת לאדמה או בדיוור מוגן".

● איך תסבם את התקופה של "אקסודוס"?
"אז היו אידיאלים, הייתה הקרבה, נכונות להקרבה. היה המאבק על מדינה כנגד הבריטים. אני אומנם הייתי בורג קטן (אדם חסר חשיבות) בסיפור הגדול הזה, אבל הייתי חלק מזה, ואני גאה מאוד בעובדה שסופחתי (שצירפו אותי) לצוות 'אקסודוס'. אני חושב שאני האחרון שנשארת פחיים. הם היו מבוגרים ממני. זו הייתה תקופה של הגשמה, השתתפו במפעל שבסופו של דבר הצליח".

לכל איש יש סיפור

אדם אחד, שילדותו עברה עליו בכריחה ובנדורים ממושכים ביצרות, אמר לי: "רק עכשיו, כשאני רואה את נכדיי משחקים ומשתעשעים, אני מבין שלא הייתה לי ילדות ושאינני יודע מה זה להיות ילד".

אישה אחרת סיפרה לי כיצד הפכה, כמעט ברגע אחד, מילדה מפונקת ומוגנת – למי שצריכה לדאוג ולצזור לאמה החולה והחלשה.

פעמים רבות חשתי שהאנשים "יישברו" במהלך הראיון; פחדתי שמא לא יוכלו לעמוד במאמץ הרגשי, בעומס הזיכרונות הקשים ומשהו יקרה... חשוב היה לשאול את השאלות בעדינות, להקשיב בהרבה סבלנות, להיות רגישים.

במשך הזמן למדתי משהו מפתיע: כמה פעמים ראיתי שהדמעות מילאו את עיני המספר ושגרונו נחנק לא בזמן שסיפר לי על הדברים הנוראים ביותר שקרו לו, אלא דווקא בזמן שתיאר מעשה של טוב-לב שנעשה בתוך העולם הרע והאכזר, כאשר נזכר במישהו שעזר לו, שריחם עליו בניגוד לכל הציפיות!

הזיכרון של הטוב המעט שהיה, בכל זאת, בתוך הרוע הקללי, הוא שהביא את הניצולים להתרגשות הגדולה ביותר.

ועוד למדתי: כל אדם מספר את חוויותיו וניסיונותיו בקולו המיוחד, בצורה ובאופן המיוחדים רק לו. וכל ניצול מסתכל על חיייו ועל מה שקרה לו בצורה שונה. גם אם קרו לשני אנשים מקרים דומים, הם מספרים סיפור שונה ורואים את גורלם באופן שונה.

כל סיפור של הצלה והישדרות הוא צירוף (חיבור) חד-פעמי של הרבה סיבות ומאורעות. תפקידנו הוא לתעד ולשמור את הסיפורים האישיים והחד-פעמיים הללו.

ובכל זאת, יש דבר אחד משותף שמאחד את כל הניצולים שראיינתי: כולם הצליחו לשקם (להקים מחדש) את חיייהם בארץ ישראל: לעלות לארץ, לבנות משפחה, לעבוד וליצור, לחנך את ילדיהם להיות אנשים טובים, וכולם מקווים ומתפללים לשלום בני משפחתם ולשלום מדינת ישראל, עם ישראל והעולם כולו.

אחת ויחידה

תחננוניה (בקשותיה), נלקחת למתקן מעצר בלונדון ושם גם נולד בנה השלישי. שני הילדים הגדולים נשלחים לעיירה שעל גדת הריין, שם הם נמסרים לטיפולה המסור של אישה נוצרייה טובת לב.

רק לאחר שנה זוכה המשפחה להתאחה, ובתום המלחמה, כשנודע להם שאיש מבני משפחתם לא שרד, הם עולים ארצה בספינת מפעילים (עולים בלתי לגאליים).

אחרית דבר

הקליטה בארץ לא הייתה קלה. יצחק מאיר מספר על חיי הדלות (העוני), על העבודה הקשה, על המאבק היומיומי. אבל אט-אט מצליחים האם ושלושת ילדיה להתערות (להתאקלם, להיקלט) בארץ. "אמי הביטה עכשיו בשני הבנים שהלכו עמה בשלגים, ובילד דוד שנשא אל המחוז שממנו היה אפשר באותם ימים לבוא לעולם, מאושרת. התערינו בארץ. [...] אינני יודע אילו תפילות התפללה כשהתפללה. תפילת הודיה (תודה) על ניצחונה שלא חסר מרידות, אני יודע שאמרה".

יצחק עצמו למד ספרות וחינוך באוניברסיטה העברית בירושלים, הקים משפחה, הצטרף לקיבוץ שלוחות בעמק בית שאן ושימש במשך 18 שנה מנהל כפר הנוער 'מין אורד' בפרמל. אחר כך מונה לשגריר ישראל בפלגיה, שממנה ברח, ולשגריר ישראל בשווייץ, הארץ שבה הופרד מאמו וממנה גורש בתום המלחמה.

אבל מכסת (פמות) הכאב לא תמה (לא נגמרה). האח יעקב, שהיה בן שש באירועים המתוארים בספר, מצא את מקומו בארץ, למד והקים משפחה. במלחמת ששת הימים התנדב להילחם כחייל מילואים ונפל בשערי ירושלים. "ב-1967 חרב עולמה של אמי", מספר מאיר בסוף הספר. "אחי יעקב נפל. אמי מתה אז, ומתה מיתה שנייה ואחרונה בערב סוכות 1975. הייתי אז בלונדון. קיבלתי את הבשורה המרה בלכתי לבית הכנסת לתפילת סוכות.

לא הייתי בהלוויה. אחי יעקב נטמן במלחמת ששת הימים בירושלים, לפני שהמשפחה ידעה כי מת. גם בהלוויה שלו לא הייתי. גם לא בזו של אבי. אבל פתבתי את המכתב שפתבה אמי לאבי, ואני שומע שפתותיהם דוברות בקבר".